

Pretisak

Nova stara gramatika

Pristup.

1. Hrvati govore koji štokavski, koji kajkavski, koji čakavski.

Književni nam je jezik štokavski govor. U njemu razlikujemo tri narječja ili dijalekta: 1. ijekavski, 2. ekavski, 3. ikavski. U ijekavskome narječju govori se: *dijete, djera, u ekavskome: dēte, đera, a u ikavskome dite, đera. Hrvati danas pišu ijekavski, Srbi pišu ekavski, a ikavski se ne piše.*

Rečenica.

2. Naš je govor složen od rečenica. *Potok žubori. Ptice pjevaju. Oviće cvjeta. Licade se zelene. Planine su visoke. Dan je redar. Bog je svemogućan.*

Rečenica je misao iskazana govorom ili pismom.

Podmet i prirok.

3. Glavni dijelovi rečenice jesu podmet (subjekt) i prirok (predikat).

Bog je blag. Knjige su moje. Ja sam prvi. Zagreb je grad. Učenici uče. Subjekt ili podmet je ona riječ, o kojoj se što kazuje.

Ovdje su subjekti rijeci. *Bog, knjiga, ja, Zagreb, učenik,* jer se o njima nešto kazuje.

Subjekt dobivamo pitajući tko? ili što? On stoji u 1. padežu (nominativu) jednine ili množine.

Predikat ili prirok je ona riječ, koja o subjektu kazuje: 1. kakav je ili: 2. čiji je ili: 3. tko ili koji je ili: 4. što je ili: 5. što radi. *Kakav je Bog? Bog je blag. Čije su knjige? Knjige su moje. Tko ili koji je prvi? Ja sam prvi. Što je Zagreb? Zagreb je grad. Što rade učenici? Učenici uče.*

Dr. Jos. Florschütz, Hrvatska gramatika.

Josip Florschütz, Gramatika hrvatskoga jezika (pretisak), Ex libris, Zagreb, 2002.

Evo mi opet moje stare gramatike! Neobičan je to doživljaj. Neočekivano lijep. Nedavno je naklada *Ex libris* izdala pretisak knjige Dr. Jos. Florschüta. Gramatika hrvatskoga jezika, treće izdanje, Zagreb 1916, samo njezin pretisak sa sažetom i nezahtjevnom, a ipak sadržajnom, bilješkom Ranka Matasovića, urednika toga izdanja, koje je uvršteno u seriju »Pretisci«, a unutar nje stoji u nizu »Hrvatska jezična baština«. To je posljednje izdanje koje se pojavilo za autorova života i po tome nešto kao njegova posljednja riječ.

Ta se knjiga što ju pretisnutu opet držimo u rukama bila pojavila u teškim i sumornim vremenima, kada nas je prvi svjetski rat već pritiskao svom svojom težinom. A meni je došla u ruke još tmurnije godine 1941. Tada sam počeo pohađati Drugu klasičnu gimnaziju u Zagrebu. U nastavi nam je hrvatskoga jezika, sada ozbiljnijoj gimnazijskoj, udžbenik, temeljan i obvezatan, bila upravo Florschützova gramatika. Bila su to vremena podosta različita od današnjih, kako god se i iz ovih još nije izvjetrila ona tmurnost od 1916. i 1941. Vuče se uporno i ne da se rastjerati kao jesenska magla po močvarnom zemljištu uz ravničarsku rijeku.

Različita su ona vremena bila po tome što sam tada već u osnovnoj školi bio dobio solidne temelje gramatičke naobrazbe, kakvi se danas ni po obuhvatnosti, a još manje po temeljitoj produbljenoj na tom stupnju školovanja ne mogu ni zamisliti. U vježbovnicama pri zagrebačkoj preparandiji u Meduli-

ćevoj ulici moj učitelj, nezaboravni Franjo Filipović, koji je sa mnom imao dosta muke jer nikako da naučim lijepo pisati i pouzdano računati, nisam to naučio ni do danas, trudio se oko gramatike i smatrao je važnom. U tome sam mu bio mnogo bolji učenik, ali on to vjerojatno nije znao.

Bio sam, dakle, dobro pripremljen kad mi je dana u ruke Florschützova gramatika kao udžbenik. U njoj je pak gimnaziji, danas su to viši razredi osnovne škole, ona stajala u središtu nastave hrvatskoga jezika, bila njezin nosivi stup. K tomu je još dolazila i nastava latinskoga jezika, sasvim početnička, ali vrlo temeljita, koja je otvarala pristup svjesnom odnosu prema jeziku u mjeri većoj nego to mnogi danas i slute, a neki su i ponosni na to što to ne slute. Tako se drže, tako nastupaju, takva mišljenja zastupaju, ali se to primjećuje i na njihovu pisanju, ako ga se late. Uz takve pretpostavke Florschützova mi je gramatika doista otvarala pogled u jezične svjetove i, što je najvažnije, omogućivala mi je da svojim pogledom na njih ravnopravno obuhvatim i svoj hrvatski jezik. Mnogo sam u onim godinama listao po njoj, mnogo sam u njoj podcrtavao i označivao. Uvez joj se raspao od toga, listovi izgužvali i dobili uši. Kako sam usvojio njezin nauk, a ona se materijalno potrošila, nestala je kao druge islužene školske knjige i ja više ne znam kamo. Bilo mi je postalo jasno, da onomu tko misli ozbiljno valja posegnuti za Maretićem.

Danas pak, kad sam ju opet uzeo u ruke, vidim i to zašto je tada učeniku mogla otva-

rati tako bistré vidike. Poslije svega iskustva s gramatikama odmah se osjeti kako je ova dobro utemeljena, kako je kristalno jasna i u dobro odmjerenom obuhvatu dorečena, pa stoga i do kraja razumljiva, ako je samo tko voljan uložiti napor da postigne dosljednost i preciznost što ju zahtijeva to razumijevanje. Iz te se knjige doista mogu steći ona znanja koja su bitna za svjesno i istančano baratanje jezikom. Pokazuje i to da je gramatika doista disciplina, i to u oba smisla, i jezikoslovna i ona u temeljnom značenju, onom što se izražava i riječju stega. I kad se ovako, pošto se s gramatikama već proživio cijeli jedan život, osjete sklad i ljepota od te misaone prozračnosti, razabire se i to kako je velik gubitak od toga što je danas disciplina toliko postala antipatična, pa se okreću razbarušenoj i »genijalnoj« misaonoj mutljaji, a nema koga da ih povratí stezi. Previše ih je koji ne znaju što time gube. A od čega toj gramatici takva kvaliteta? I to mi se sada čini da je prilično jasno. Josip Florschütz rodio se 1864. u Osijeku. Bilo je to vrijeme kada se jezikoslovlje oprastalo od razvojne faze u kojoj mu je nacionalni romantizam udario najjači pečat i počelo se konstituirati u ozračju pozitivizma. To će pak reći da se počelo izvi-

studijima. Onda je, i to tu valja osobito istaknuti, 1889. pred bečkim prosvjetnim vlastima stekao još i posebnu kvalifikaciju za gimnazijskoga nastavnika hrvatskoga i njemačkog jezika. Tako je onda i službovao, prvo u Osijeku, a onda u Zagrebu.

Habilitirao se 1901. na Sveučilištu u Zagrebu za gotski i staronjemački. Docentura mu je 1907. proširena na poredbeno indoeuropsku lingvistiku i onda se 1908. u toj disciplini, a jest bila stega, usavršavao na za tu struku tada vodećem njemačkom sveučilištu, u Leipzigu, žarištu mladogramatičarske škole u lingvistici. Već sljedeće godine postao je u Zagrebu profesor indoeuropske poredbene lingvistike. Nedokučive niti životnih putova splele su se tako da je pisac ovih redaka u tome poslije postao njegovim nasljednikom, a za njim i urednik pretiska, Ranko Matasović.

Kad se 1905. pojavilo prvo izdanje Florschützove gramatike, bila je ona izrasla iz takva autorova rasta i takva iskustva, u vrijeme kad se još nije bio profesionalno vezao uz sveučilište. Bio je to izvanredno plodan susret vrhunske znanstvene spremne sa živim iskustvom u metodici gimnazijske nastave. Ono je vrijeme to još dopuštalo. Odatle njegovoj gramatici vrsnoća. Odmah je dočekana s punim priznanjem, a onda i stala doživljavati sve nova i nova izdanja, pa i poslije autorove smrti 1916. do posljednjega 1943. U zadnja tri, sva posmrtna, unesene su promjene uvjetovane brzacima i virovima tadašnje naše (jezične) politike.

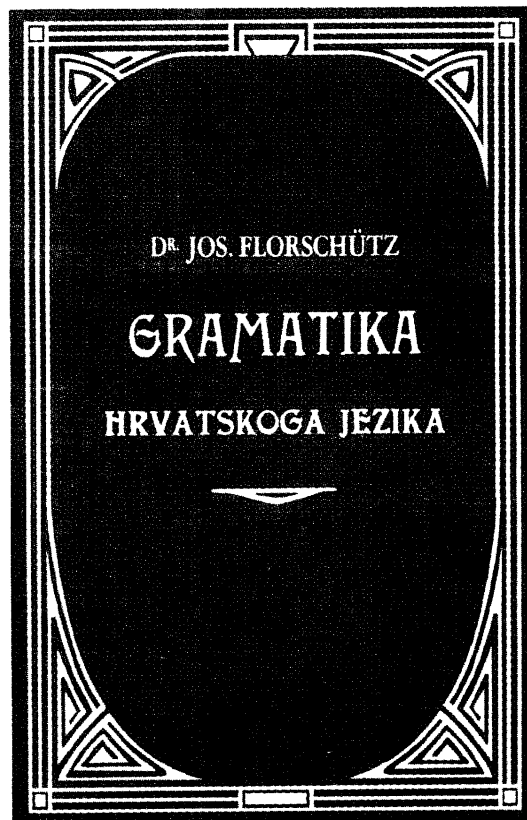
Znatan je prinos te gramatike utemeljivanju solidnoga čvršćenja

standardnoga hrvatskoga književnog jezika novoštokavske dijalekatske stilizacije. Standardni se jezik, naime, valjano utvrđuje dobrim školovanjem, a ne ideološkim revniteljstvom i državnim uređima za jezik, što u nas mnogi teško shvaćaju. A za to je Florschütz svojom gramatikom pripravo što treba. Kretao se u onom smjeru standardizacije koji su u Hrvata već bili odredili njihovi vukovci, ali se od njih razlikuje, rekao bih blagotvorno, i oblikovanjem jezičnoga standarda koje više vodi računa o tradiciji hrvatskoga književnog izraza, uključivanjem primjera iz hrvatske književnosti, pa i time što se priključuje hrvatskoj gramatičkoj tradiciji i ne kida potpuno veze s njom, a razlikuje se, dakako, i gramatičkom promišljenosti. To što je od mladosti živio s mnogim gramatikama, latinskom, grčkom, staroslavenskom, sanskrtskom, pa gramatikama starih germanskih jezika i litavskom, došlo je u njoj do punog izražaja. Znao je, naime, kakva mora biti gramatika da bi doista mogla postati oruđem nadmoćnoga baratanja kojim jezikom. Pisci gramatika materinskoga jezika ni onda nisu baš uvijek stizali dotle.

Doista, ta se gramatika može toplo preporučiti svakomu tko je zauzet za hrvatski jezik i želi svjesno vladati njime. Produbit će njome svoju jezičnu izobrazbu i nadoknaditi propuste svojega školovanja. Njegovat će jezičnu kulturu koliko je bez toga iskustva teško i zamisliti da je moguće.

Inače ostaje mi još samo da izreknem i svoju osobnu zahvalnost za tu gramatiku i njezinu autoru Josipu Florschützu i nakladi *Ex libris* što je izdala taj pretisak.

Radoslav Katičić

2. svršeni ili perfektivni, kojima se radnja u trenutku vršuje: *sjēsti, pūsti, slūti, reći, doći, ići, plātiti.*

3. učestani ili iterativni, kojima se radnja ponavlja: *jedati, pūdati, ližati, micati, pulāmati, razbacivati.*

11. Glagoli imaju različne oblike: *ēlām, ēitāj, ēitao sam, itat ēu.* Promjena glagolskih oblika zove se sprezanje ili onjugacija

Glagolski oblici.

A. Glagol biti.

1. Sadašnje vrijeme ili prezent.

	A.		B.	
Jednina.	1. lice: <i>jēsam</i> ili <i>sam</i>		1. <i>būdēm</i>	
	2. " <i>jēsi</i> - <i>si</i>		2. <i>būdēš</i>	
	3. " <i>jēst</i> - <i>je</i>		3. <i>būdē</i>	
Množina.	1. " <i>jēsmo</i> - <i>smo</i>		1. <i>būdēmo</i>	
	2. " <i>jēste</i> - <i>ste</i>		2. <i>būdēte</i>	
	3. " <i>jēsu</i> - <i>su</i>		3. <i>būdū.</i>	

2. Pređašnje trajno vrijeme ili imperfekt.

Jednina.	1. lice: <i>bijāh</i> ili <i>bjēh</i>	
	2. " <i>bijāše</i> - <i>bjēše</i>	
	3. " <i>bijāše</i> - <i>bjēše</i>	
Množina.	1. " <i>bijāsmo</i> - <i>bjēsmo</i>	
	2. " <i>bijāste</i> - <i>bjēste</i>	
	3. " <i>bijāhu</i> - <i>bjēhu</i>	

3. Pređašnje svršeno vrijeme ili aorist.

1. <i>bīh</i>
2. <i>bī</i>
3. <i>bī</i>
1. <i>bīsmo</i>
2. <i>bīste</i>
3. <i>bīše.</i>

4. Prošlo vrijeme ili perfekt.

Jednina.	1. lice: <i>bīo</i> (<i>bīla, bīlo</i>) <i>sam</i>
	2. " <i>bīo</i> - - <i>si</i>
	3. " <i>bīo</i> - - <i>je</i>
Množina.	1. " <i>bīlī</i> (<i>bīle, bīla</i>) <i>smo</i>
	2. " <i>bīlī</i> - - <i>ste</i>
	3. " <i>bīlī</i> - - <i>su</i>

5. Buduće vrijeme ili futur.

1. <i>bīt ēu</i>
2. <i>bīt ēēš</i>
3. <i>bīt ēe</i>
1. <i>bīt ēsmo</i>
2. <i>bīt ēste</i>
3. <i>bīt ēē.</i>